

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

του Σχεδίου Νόμου
«Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική
Επιχειρηματικότητα»

Αύγουστος 2011

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ
στο σχέδιο νόμου
«Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα »

Γενικό μέρος

Ανάμεσα στο Κράτος και στην αγορά έχει αρχίσει να αναπτύσσεται σε πολλές προηγμένες αλλά και σε αναπτυσσόμενες οικονομίες ένας τρίτος τομέας, ο επονομαζόμενος τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας. Το παρόν νομοσχέδιο έρχεται να εισαγάγει μια καινοτόμο παράμετρο στις σχέσεις Κράτους-κοινωνίας-ιδιωτικού τομέα και στην Ελλάδα: αυτόν της Κοινωνικής Οικονομίας και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας. Οι δύο βασικοί του στόχοι είναι: α) η δημιουργία θέσεων εργασίας και η κοινωνική ένταξη ευάλωτων ομάδων β) η κάλυψη κοινωνικών αναγκών, ειδικότερα μέσω της ενίσχυσης της κοινωνικής και αλληλέγγυας επιχειρηματικότητας και της κοινωνικής καινοτομίας και γ) η ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής

Η ενίσχυση και ενδυνάμωση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, βασίζεται, μεταξύ άλλων, στη διαπίστωση ότι σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ε.Ε. ο τομέας αυτός έχει λειτουργήσει αποτελεσματικά ως μέσο ένταξης στην αγορά εργασίας όχι μόνο των ευπαθών κοινωνικά ομάδων αλλά και ενός αυξανόμενου τμήματος του πληθυσμού που πλήττεται από την ανεργία μέσω καινοτόμων και κοινωνικά προσανατολισμένων δραστηριοτήτων αλλά και ως αποτελεσματικό μέσο κάλυψης των ολοένα αυξανόμενων αναγκών για κοινωνικές υπηρεσίες. Στατιστικά στοιχεία αναφορικά με την κοινωνική οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση δείχνουν ότι:

- Περίπου 10% των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων θεωρούνται κοινωνικές επιχειρήσεις και απασχολούν 11 εκατ. εργαζομένους. Το 10% των νέων θέσεων εργασίας που δημιουργήθηκαν τα τελευταία χρόνια στην Ε.Ε. αφορούν σε δραστηριότητες του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας. Η Κοινωνική Οικονομία αντιπροσωπεύει το 5,9% της συνολικής απασχόλησης και το 6,7% της μισθωτής απασχόλησης με σημαντική τάση αύξησης στον τομέα αυτό.
- Στην Ισπανία, τη δεκαετία 1990-2000, η αύξηση της απασχόλησης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας είναι της τάξης του 57,95% (από 224.000 θέσεις εργασίας σε περίπου 354.000 το 2000).
- Στην Ιταλία, μεταξύ 1991 και 2001 η αύξηση στην απασχόληση για τους κοινωνικούς συνεταιρισμούς ανέρχεται στο 400% (από 27.000 θέσεις το 1991 σε 149.000 το 2001).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρεί σήμερα τον τομέα αυτό ως προνομιακό πεδίο εφαρμογής πολιτικών για την απασχόληση, την τοπική ανάπτυξη, την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού ο οποίος ανοίγει νέες διεξόδους επιχειρηματικής δράσης ενώ δημιουργεί προϋποθέσεις επένδυσης στο λεγόμενο «κοινωνικό κεφάλαιο» και στην κοινωνική καινοτομία. Στο πλαίσιο της Στρατηγικής για την «Ευρώπη 2020», η κοινωνική καινοτομία αποτελεί ξεχωριστή πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με

στόχο τη συγκέντρωση όλων των φορέων της κοινωνίας των πολιτών και την αξιοποίησή τους προς μια δυναμική, επιχειρηματική και καινοτόμο Ευρώπη.

Ειδικότερα για τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού που παραμένουν αποκλεισμένοι από την αγορά εργασίας, η κοινωνική επιχειρηματικότητα μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο για την ένταξή τους σε αυτήν. Η Ελλάδα δεν πρέπει να παραμένει θεατής των εξελίξεων και θα πρέπει να αξιοποιήσει αυτό το κεφάλαιο.

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, η συνεισφορά του τομέα στην απασχόληση στην Ελλάδα – συγκριτικά με ό, τι ισχύει σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες-συνεχίζει να παραμένει σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Συγκεκριμένα, η χώρα μας εμφανίζει τα μικρότερα ποσοστά μεταξύ των 15 κρατών μελών της Ε.Ε. που έχουν τη σχετική εμπειρία. Η απασχόληση στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας αντιπροσωπεύει μόλις το 1,8% της συνολικής απασχόλησης και το 2,9% της μισθωτής εργασίας.

Στην Ελλάδα υπολογίζονται:

- 8.400 περίπου συνεταιρισμοί με 950.000 περίπου μέλη
- 1.500-2.000 οργανώσεις εθελοντισμού, από τις οποίες 200-300 έχουν ενεργό δράση, εκ των οποίων 115-200 δραστηριοποιούνται στο χώρο του περιβάλλοντος και της οικολογίας
- Μικτές οργανώσεις, εθελοντικές οργανώσεις με στοιχεία συνηγορίας με νομικές μορφές σωματείων, σωματείων ειδικώς αναγνωρισμένων ως φιλανθρωπικών, αστικών μη κερδοσκοπικών εταιρειών, ιδρυμάτων, και ενώσεων προσώπων, οργανώσεις ή και εταιρικά σχήματα που αναπτύσσουν δραστηριότητες ένταξης αποκλεισμένων ομάδων του πληθυσμού στην αγορά εργασίας και έχουν οικονομικό αντικείμενο.
- 71 γυναικείοι συνεταιρισμοί με 1.903 μέλη
- 68 συνεταιριστικές θεραπευτικές μονάδες στα ψυχιατρικά νοσοκομεία
- 15 ΚΟΙΣΠΕ με αντικείμενο την ένταξη των ψυχικά ασθενών στην αγορά εργασίας, αλλά και την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών.

Σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία, οι φορείς που μπορούν να αναπτύξουν αυτή τη δυναμική είναι αυτοί που δεν αποσκοπούν στο κέρδος, αλλά στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων μέσω αρχών και μεθόδων της «κλασικής»/συνήθους επιχειρηματικότητας. Συνδυάζουν ένα κοινωνικό όραμα ή μια αποστολή – με στόχο την ανακούφιση ή την προαγωγή του συμφέροντος ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων – με την καινοτομία, στο πλαίσιο ενός επιχειρηματικού εγχειρήματος. Με βάση τα παραπάνω, στους φορείς κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικής επιχειρηματικότητας συμπεριλαμβάνονται αυτοί που εμφανίζουν: α) κυριαρχία κοινωνικών ή περιβαλλοντικών σκοπών συγκριτικά με τους οικονομικούς στόχους, β) μεγαλύτερη εξάρτηση από το εισόδημα που προέρχεται από την εργασία συγκριτικά με τα συνολικά έσοδα του οργανισμού, και γ) την καινοτομία. Σε αυτό το πλαίσιο, συμπεριλαμβάνονται τόσο οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις που έχουν υψηλά επίπεδα κοινωνικών/περιβαλλοντολογικών στόχων, αλλά και οι κερδοσκοπικοί οργανισμοί οι οποίοι δεν στοχεύουν πρωτίστως στο κέρδος, διαθέτουν υψηλά επίπεδα κοινωνικών στόχων και επανεπενδύουν το εισόδημα που προέρχεται από την κύρια εργασία (στρατηγική δεδουλευμένου εισοδήματος).

Μέχρι πρότινος, στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο δεν υπήρχε καμία αναγνώριση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας και συνεπώς των μορφών αυτών που συνδυάζουν το «επιχειρείν» με την κοινή ωφέλεια και το κοινωνικό συμφέρον. Η δραστηριοποίηση στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικής επιχειρηματικότητας μεταφραζόταν αναγκαστικά στη σύσταση ενός μη κερδοσκοπικού οργανισμού ή ενός σωματείου με αδυναμία συνδυασμού της κοινωνικής ωφέλειας με την υπό προϋποθέσεις επιδίωξη του κέρδους. Τη μόνη θεσμοθετημένη σύγχρονη μορφή Κοινωνικής Επιχείρησης στην Ελλάδα αποτελούσαν μέχρι πρότινος οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.ΣΠΕ) (νόμος 2716/1999, άρθρο 12) που έχουν ως στόχο την κοινωνική ενσωμάτωση των ατόμων με ψυχικά προβλήματα, με πολύ θετικά αποτελέσματα.

Παράλληλα, οι θεσμοί της ανταγωνιστικής οικονομίας – όπως τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα – δεν αναγνωρίζουν τις ιδιαίτερες συνθήκες που διέπουν την «κοινωνική επιχειρηματικότητα» με αποτέλεσμα τη δυσχερή πρόσβαση των φορέων σε αυτές τις πηγές χρηματοδότησης. Συνεπώς, η επιβίωσή τους καθίσταται δέσμια της κρατικής χρηματοδότησης ενώ εξαρτάται και από την «ευαισθησία» ή την «καλή πίστη» του ιδιωτικού τομέα και των πολιτών. Σε συνδυασμό με την έλλειψη ενός βιώσιμου μοντέλου λειτουργίας αυτών των φορέων, την έλλειψη επιχειρηματικής τεχνογνωσίας και ανάλογης εκπαίδευσης των στελεχών τους, και τη δυσκολία δικτύωσης και προώθησης των προϊόντων και υπηρεσιών τους, η βιωσιμότητα, πόσο μάλλον η ανάπτυξη τέτοιου είδους δράσεων στη χώρα μας δεν καθίσταται δυνατή.

Η έλλειψη συνολικής καταγραφής αυτών των φορέων υπό το πρίσμα της κοινωνικής τους επίδρασης με συγκεκριμένα κριτήρια – είτε μέσω της συμβολής τους στην αύξηση της απασχόλησης είτε μέσω των υπηρεσιών που παρέχουν και της συμβολής τους στην τοπική ανάπτυξη – και η έλλειψη αξιολόγησής τους, αποτελεί άλλο ένα ανάχωμα στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη του Τομέα.

Μία τελευταία παράμετρος που πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν είναι ο ρόλος του Κράτους στην ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Καθώς πρόκειται για μια πρωτοβουλία της κοινωνίας των πολιτών, το Κράτος δίνει το έναυσμα, δηλαδή θέτει το θεσμικό υπόβαθρο και δίνει όποια κίνητρα μπορεί να διαθέσει στην παρούσα φάση προκειμένου να αναπτυχθεί ο εν λόγω τομέας στην Ελλάδα. Υπό αυτό το πρίσμα, ο ρόλος του δεν είναι να υποκαταστήσει αλλά να ενεργοποιήσει και να συνδράμει την κοινωνική πρωτοβουλία ενώ επιτυχία του όλου εγχειρήματος εναπόκειται στο κοινωνικό κεφάλαιο και στις τοπικές κοινωνίες.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, οι επιμέρους στόχοι της παρούσας ρύθμισης ορίζονται ως εξής:

- Δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης στον κοινωνικό τομέα της οικονομίας
- Διευκόλυνση της επαγγελματικής δραστηριοποίησης και της πρόσβασης στην απασχόληση σημαντικών στρωμάτων του πληθυσμού και ειδικότερα των ευάλωτων ομάδων
- Καταπολέμηση της φτώχειας, των διακρίσεων και του κοινωνικού αποκλεισμού και ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής μέσω της ένταξης των ευάλωτων ομάδων στο κοινωνικό σύνολο
- Ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεγγύης και καινοτομίας

- Ενδυνάμωση της τοπικής επιχειρηματικότητας και της αειφόρου και βιώσιμης ανάπτυξης.
- Παροχή σύγχρονων, ποιοτικών και καινοτόμων κοινωνικών υπηρεσιών και αγαθών
- Υιοθέτηση θεσμικών περιορισμών – δικλείδων ασφαλείας, οι οποίες προστατεύουν τις δομές κοινωνικής και αλληλεγγύας επιχειρηματικότητας από πιθανές απόπειρες κερδοσκοπικής χειραγώγησης.

Συνοψίζοντας, οι βασικές ρυθμίσεις του παρόντος σχεδίου νόμου είναι οι εξής:

Α) Θεσμοθέτηση του χώρου της Κοινωνικής Οικονομίας και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και καταγραφή των φορέων της σε ένα Μητρώο, κατόπιν αξιολόγησης με αυστηρά κριτήρια. Τα κριτήρια αξιολόγησης ορίζονται κατ' ελάχιστο στον παρόντα νόμο και θα εξειδικευτούν, όπως αναφέρεται, σε Κοινή Υπουργική Απόφαση.

Β) Θεσμοθέτηση μιας νέας μορφής κοινωνικής επιχείρησης που βασίζεται στον αστικό συνεταιρισμό, της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης, η οποία μπορεί να ενισχύεται από πόρους που προέρχονται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και λειτουργεί με τις εξής βασικές αρχές:

- Την ελεύθερη συμμετοχή
- Τη δημοκρατική διοίκηση: «ένας εταίρος, μια ψήφος»
- Την αλληλεγγύη
- Τη περιορισμένη και δίκαιη διανομή του πλεονάσματος
- Το προβάδισμα του ατόμου έναντι του κεφαλαίου
- Την ανεξαρτησία απέναντι στο κράτος.

Αυτή η μορφή επιχείρησης έχει αποδειχθεί πολύ αποτελεσματική για την ένταξη στην αγορά εργασίας ευπαθών ομάδων σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη αλλά και ως έκφραση συλλογικής επιχειρηματικότητας σε τοπικό επίπεδο με ισχυρό κοινωνικό κεφάλαιο.

Οι Κοιν.Σ.Επ. διακρίνονται, ανάλογα και με το σκοπό που επιτελούν σε τρεις κατηγορίες: α) Ένταξης, β) Κοινωνικής Φροντίδας και γ) Συλλογικού Σκοπού, ενώ αξιολογούνται και καταγράφονται σε Μητρώο.

Καθώς οι υφιστάμενοι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.), αποβλέπουν στην κοινωνικό-οικονομική ενσωμάτωση και επαγγελματική ένταξη των ατόμων με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα, θεωρούνται αυτοδικαίως Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης.

Με τις ρυθμίσεις του παρόντος νόμου, η διαδικασία ίδρυσης-αδειοδότησης των Κοιν.Σ.Επ. είναι απλή και γρήγορη ενώ τηρούνται διαδικασίες διαφάνειας και δημοσιότητας αναφορικά με τις δραστηριότητές της μέσω υποχρεωτικής ανάρτησης στο διαδίκτυο του προγράμματος δράσης και των απολογισμών τους.

Γ) Αναγνώριση των υφιστάμενων φορέων κοινωνικής οικονομίας υπό το βασικό περιορισμό ότι είναι πάροχοι υπηρεσιών ή αγαθών προς το κοινωνικό σύνολο χωρίς να επιδιώκουν πρωτίστως το κέρδος (π.χ. συνεταιρισμοί, ΜΚΟ, σωματεία, Ιδρύματα, εθελοντικές οργανώσεις, προστατευμένα παραγωγικά εργαστήρια, κ.α.)

Με τις άλλες διατάξεις του σχεδίου νόμου ρυθμίζονται διάφορα ζητήματα που σχετίζονται με οργανωτικά και διοικητικά θέματα λειτουργίας υπηρεσιών του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης.

Ειδικό μέρος

ΜΕΡΟΣ Α'

Στο **άρθρο 1** παρατίθενται οι ορισμοί του νομοθετήματος. Η παρ. 1 αναφέρεται στην Κοινωνική Οικονομία όπως παραπάνω αναπτύσσεται στο γενικό μέρος της αιτιολογικής έκθεσης. Η Κοινωνική Οικονομία αποτελεί το σύνολο εκείνων των δραστηριοτήτων από ενώσεις ή και νομικά πρόσωπα που έχουν ως κύριο στόχο και αποτέλεσμα το ευρύτερο κοινωνικό και συλλογικό συμφέρον και όχι την επιδίωξη του κέρδους.

Η παρ. 2 του άρθρου 1 προσδιορίζει το συλλογικό σκοπό, τον οποίο επιδιώκει μια ΚΟΙΝΣΕΠ. Ο ορισμός δρα ως κατευθυντήριο κανόνας χωρίς να περιορίζει το σκοπό αυτό. Αφορά αναπτυξιακές πρωτοβουλίες και δραστηριότητες τοπικού, κοινωνικού ή ευρύτερου εθνικού ή/και διασυνοριακού χαρακτήρα. Οι δράσεις αυτές αποσκοπούν στην τοπική ανάπτυξη και στην προώθηση στην απασχόληση σε τοπικό επίπεδο και σε δραστηριότητες με αντικείμενο τις κοινωνικές υπηρεσίες τον πολιτισμό, το περιβάλλον την οικολογία ακόμα και την ανάδειξη τοπικών ή εθνικών προϊόντων, με απώτερο στόχο την ενδυνάμωση της τοπικής ανάπτυξης και την εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Οι δράσεις αυτές όμως επιδιώκουν την προώθηση του συλλογικού και κοινωνικού οφέλους.

Η παρ. 3 προσδιορίζει εννοιολογικά την έννοια της «ένταξης» καθώς και τη διάκριση των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού σε ευάλωτες και ειδικές. Η διάκριση αυτή κρίνεται αναγκαία προκειμένου να αποτυπωθεί ο σκληρός πυρήνας των ευπαθών ομάδων που αφορά τις ευάλωτες ομάδες, οι οποίες υφίστανται μεγαλύτερες δυσκολίες στην ένταξή τους τόσο στην κοινωνική ζωή της χώρας, όσο και στην είσοδό τους στην αγορά εργασίας, λόγω σωματικών ή ψυχικών αιτιών ή παραβατικής συμπεριφοράς.

Η παρ. 4 προσδιορίζει την έννοια της κοινωνικής φροντίδας ως παροχή κοινωνικών υπηρεσιών σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού.

Στο **άρθρο 2** ορίζεται η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση ως φορέας της Κοινωνικής Οικονομίας και διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με τον ειδικότερο σκοπό της. Η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση αποτελεί νέα νομική μορφή, η οποία στηρίζεται στο υπάρχον νομικό μόρφωμα του αστικού συνεταιρισμού, χωρίς όμως να περιορίζεται από το σκοπό του αστικού συνεταιρισμού, όπως αυτός αποδίδεται στο άρθρο 1 παρ. 1 του Ν. 1667/1986. Όπως αναφέρεται και στο άρθρο 4 του νομοσχεδίου, συμπληρωματικά εφαρμόζεται ο Ν. 1667/1986, όπως εκάστοτε ισχύει, καλύπτοντας ρυθμιστικώς τα θέματα από τα οποία δεν αποκλίνει το παρόν, πιο ειδικό για τις ΚοινΣΕπ., νομοσχέδιο. Δεν εφαρμόζονται τα άρθρα του Ν. 2810/2000, όμως αυτό δε

σημαίνει ότι στα πλαίσια του άρθρου 1 παρ. 2 Ν. 1667/1986 (περί παραγωγικών συνεταιρισμών) δεν δύναται η ΚοινΣΕπ. να έχει και σκοπό την παραγωγή και διάθεση αγροτικών ή άλλων προϊόντων (π.χ. αλιευτικών, κτηνοτροφικών, πτηνοτροφικών, μελισσοκομικών, σηροτροφικών, δασικών, αγροτουριστικών, αγροβιοτεχνικών, οικοτεχνικών, βλ. άρθρο 1 παρ. 1 Ν. 2810/2000).

Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης εντάσσονται στο νομοθετικό πλαίσιο των ΚοινΣΕπ. Αυτό σημαίνει ότι οι υπάρχοντες ΚοινΣΕπ αλλά και αυτοί που θα συσταθούν διέπονται άνευ ετέρου, και χωρίς λήψη σχετικής απόφασης από το ίδιο το νομικό πρόσωπο ή από άλλο φορέα, από τις διατάξεις του παρόντος νομοσχεδίου. Ωστόσο, σημειώνεται ότι για τις ΚοινΣΕπ εφαρμόζονται πρωτίστως οι διατάξεις του άρθρου 12 Ν. 2716/1999 όπως εκάστοτε ισχύει, και επί των λοιπών θεμάτων το παρόν νομοσχέδιο. Συνεπώς, ρυθμιστική προτεραιότητα αποδίδεται στο άρθρο 12 Ν. 2716/1999, έπειτα στο παρόν νομοσχέδιο και τελικώς στο Ν. 1667/1986 εφόσον τα άλλα δύο νομοθετήματα δεν προβλέπουν κάτι διαφορετικό.

Στο άρθρο αυτό επίσης ρυθμίζονται και ζητήματα εγγραφής της ΚοινΣΕπ στο Μητρώο και της πιστοποίησής ως ΚοινΣΕπ ένταξης, κοινωνικής φροντίδας και συλλογικού σκοπού. Διενεργείται έλεγχος προκειμένου να αποφευχθεί η εγγραφή ως ΚοινΣΕπ φορέα που δεν διακρίνεται από τα χαρακτηριστικά μιας ΚοινΣΕπ, και επομένως δεν επιτελεί τη λειτουργία της ούτε δικαιούται τη χρηματοδότησή της ως ΚοινΣΕπ ή την ωφέλεια από τις ευνοϊκές διατάξεις του παρόντος. Στο πλαίσιο του ελέγχου εξετάζεται αρχικώς αν ο συγκεκριμένος φορέας έχει υποβάλλει τα απαραίτητα δικαιολογητικά (έλεγχος τυπικής νομιμότητας). Εξετάζεται επίσης η συμφωνία των δικαιολογητικών και του καταστατικού του φορέα με τις διατάξεις του παρόντος. Η καταχώριση και πιστοποίηση στο Μητρώο γίνεται άμεσα εκτός αν υπάρχουν κενά ή ελλείψεις ή ακόμα και αντιθέσεις με το παρόν, παρέχεται προθεσμία διόρθωσης αυτών. Η αδικαιολόγητη άρνηση εγγραφής αποτρέπεται με βάση την εφαρμογή του άρθρου 791 ΚΠολΔ και της σχετικής εκούσιας δικαιοδοσίας. Οι τρίτοι συναλλασσόμενοι με την ΚοινΣΕπ προστατεύονται όχι μόνο από τη δημοσιότητα εκ του Μητρώου αλλά και από τη σχετική αναγραφή επί των εγγράφων της ΚοινΣΕπ του αριθμού εγγραφής στο Μητρώο. Αν η ΚοινΣΕπ παραβιάζει τις διατάξεις του παρόντος, επιβάλλονται συγκεκριμένες κυρώσεις, όπως ορίζονται στον παρόν νομοθέτημα.

Στο **άρθρο 3** καθορίζονται τα ζητήματα σχετικώς με τη σύσταση της ΚοινΣΕπ. Καταρχάς προκύπτει ότι ακολουθείται το νομικό σχήμα του αστικού συνεταιρισμού με αποκλίσεις που εισάγει το παρόν νομοσχέδιο, προς την κατεύθυνση της εξυπηρέτησης της Κοινωνικής Οικονομίας. Ρυθμιστική προτεραιότητα αποδίδεται στο παρόν νομοσχέδιο, ενώ τα ζητήματα που δε ρυθμίζονται υπάγονται στις διατάξεις του Ν. 1667/1986 όπως εκάστοτε ισχύει. Σε περίπτωση που καταργηθεί ο Ν. 1667/1986 και αντικατασταθούν οι διατάξεις του από άλλο νομοθέτημα, η ΚοινΣΕπ θα υπάγεται ρυθμιστικά στο νέο νομοθέτημα με την επιφύλαξη του παρόντος ειδικότερου νομοθετήματος. Πρώτη απόκλιση αποτελεί η πρόβλεψη ότι δεν χρειάζονται δεκαπέντε (15) πρόσωπα για τη σύσταση αλλά επτά (7) για τις ΚοινΣΕπ Ένταξης ή πέντε (5) αν πρόκειται για ΚοινΣΕπ φροντίδας ή συλλογικού σκοπού. Κατά τα λοιπά τηρείται η εκάστοτε διαδικασία ίδρυσης ενός αστικού συνεταιρισμού. Τα ενδιαφερόμενα μέρη μπορούν να χρησιμοποιήσουν προτυποποιημένα καταστατικά, τα οποία θα διαμορφώσει το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης. Αυτό το καταστατικό θα επιτρέπει την άμεση εγγραφή στο Μητρώο χωρίς την ανάγκη διορθώσεων. Τα νομικά πρόσωπα επιτρέπεται να έχουν περιορισμένη συμμετοχή σε μια ΚοινΣΕπ προκειμένου να δίδεται προτεραιότητα στην ιδιωτική πρωτοβουλία των φυσικών προσώπων. Η συμμετοχή των μελών μπορεί να είναι σε χρήματα ή και σε είδος, το οποίο αποτιμάται σε πραγματικές

αξίες. Κάθε μέλος συμμετέχει με συγκεκριμένο ύψος συμμετοχής, ενιαίας και υποχρεωτικής για όλα τα μέλη. Ως αντάλλαγμα της εισφοράς αυτής το κάθε μέλος αποκτά την υποχρεωτική του μερίδα. Ωστόσο, εισάγεται και η δυνατότητα συμμετοχής με προαιρετικές μερίδες, η οποία λειτουργεί προς την κατεύθυνση της οικονομικής ενίσχυσης της ΚοινΣΕπ από πρόσωπα που έχουν αυτή τη διάθεση ή/και δυνατότητα. Αυτό γίνεται όμως χωρίς να αναγνωρίζονται επιπλέον δικαιώματα στον αποκτώντα τις προαιρετικές μερίδες, καθώς η αρχή της ίσης συμμετοχής των μελών δεν διασπάται. Έτσι, παρά τις προαιρετικές μερίδες, τα δικαιώματα των μελών επί της διοίκησης και συμμετοχής στην ΚοινΣΕπ παραμένουν ίσα. Τα μέλη της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού, και τα οποία εργάζονται στην ΚοινΣΕΠ, δύνανται να αναλαμβάνουν συνεταιριστική μερίδα έναντι της εργασίας τους.

Στο **άρθρο 4** εισάγονται ρυθμίσεις που σχετίζονται με την απόκτηση ή απώλεια της ιδιότητας μέλους ΚοινΣΕπ. Η είσοδος οδηγεί σε αύξηση των συνεταιριστικών μεριδών και επιτρέπεται μετά από έγκριση της Γενικής Συνέλευσης με απόφαση λαμβανομένη με απλή πλειοψηφία. Εισάγεται το δικαίωμα αποχώρησης ενός μέλους από την ΚοινΣΕΠ, στην περίπτωση που αυτό το μέλος δεν μπορεί να μεταβιβάσει σε άλλο πρόσωπο τη μερίδα συμμετοχής του. Ορίζεται συγκεκριμένη προθεσμία άσκησης αυτού του ιδιότυπου δικαιώματος καταγγελίας της σχέσης μέλους και ΚοινΣΕΠ ενώ δε χρειάζεται επίκληση σπουδαίου λόγου. Επιστρέφεται στο μέλος μόνο η αξία της συνεταιριστικής του μερίδας, και αυτό δεν αποκτά δικαίωμα επί της σχηματισθείσας περιουσίας της ΚοινΣΕΠ κατά το χρονικό σημείο αποχώρησής του. Αυτό εισάγεται με σκοπό τη συνέχιση του κοινωνικού και συλλογικού σκοπού της ΚοινΣΕΠ., ακόμα και αν λάβει χώρα αποχώρηση μελών. Διαφορετικώς κινδυνεύει η απομείωση της περιουσίας της ΚοινΣΕΠ και η προοπτική επίτευξης των στόχων της. Η εξυπηρέτηση του συλλογικού και κοινωνικού συμφέροντος υπερτερεί έναντι του δικαιώματος του μέλους να αξιώσει τμήμα από την αξία της περιουσίας της ΚοινΣΕΠ. Άλλωστε η αφαίρεση του δικαιώματος για απόληψη αυτής της αξίας εξισορροπείται από το δικαίωμα για αποχώρηση ακόμα και χωρίς επίκληση σπουδαίου λόγου εκ μέρους του αποχωρούντος μέλους. Επίσης εξισορροπείται και από την απουσία πρόβλεψης για έγκριση της αποχώρησης από κάποιο όργανο της ΚοινΣΕΠ.

Η μεταβίβαση μεριδίου γίνεται μόνο σε νέο μέλος, με σκοπό την αποφυγή συγκέντρωσης πολλών μεριδίων σε ένα πρόσωπο. Η δημοκρατική και συλλογική συμμετοχή υλοποιείται σημαντικά με βάση αυτήν την πρόβλεψη. Η μεταβίβαση είναι έγκυρη μόνο αν εγκριθεί από τη Διοικούσα Επιτροπή, ενώ η άρνηση αυτής μπορεί να οδηγήσει σε προσφυγή στο αρμόδιο δικαστήριο που θα κρίνει καταχρηστική ή παράνομη την άρνηση. Εισάγεται αποσβεστική προθεσμία για την προσφυγή στο δικαστήριο.

Η αποβολή μέλους προβλέπεται ως δυνατότητα, προκειμένου να συνεχίσει τη λειτουργία της η ΚοινΣΕΠ χωρίς την παρεμπόδιση μελών που συμπεριφέρονται κατά τρόπο που δε συνάδει με το σκοπό και τις επιδιώξεις της ΚοινΣΕΠ ή που συμπεριφέρονται κατά τρόπο που καθιστά μη ανεκτή την συμμετοχή τους από τα υπόλοιπα μέλη. Χρειάζεται η επίκληση σπουδαίου λόγου που καθιστά μη ανεκτή την παραμονή του μέλους ή η επίκληση σοβαρής παράβασης των υποχρεώσεων του μέλους έναντι της ΚοινΣΕΠ. Μια τέτοια υποχρέωση είναι και η υποχρέωση πίστης. Και σε αυτήν την περίπτωση προσβάλλεται η σχετική απόφαση με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων. Τέλος, η ίδια διάταξη προβλέπει τη δυνατότητα καθολικής διαδοχής μέλους (φυσικού προσώπου) ως προς τη συμμετοχή του στην ΚοινΣΕΠ, χωρίς τον όρο της έγκρισης από τη Διοικούσα Επιτροπή αλλά με αυτόματη επαγωγή. Η

εκκαθάριση νομικού προσώπου που ήταν μέλος σε ΚοινΣΕπ επιτρέπει τη μεταβίβαση της μερίδας σε νέο πρόσωπο χωρίς την υποχρέωση έγκρισης της μεταβίβασης κατά την παρ. 3.

Στο **άρθρο 5** εισάγεται η λειτουργία της Γενικής Συνέλευσης των μελών της ΚοινΣΕπ ως ανώτατου οργάνου της με το τεκμήριο της γενικής αρμοδιότητας. Οι διατάξεις του νόμου περί αστικών συνεταιρισμών εφαρμόζονται στο βαθμό που δεν αντίκεινται στις διατάξεις του παρόντος. Η συγκεκριμένη διάταξη εισάγει κάποιες αποκλίσεις ως προς τη σύγκληση της Γενικής Συνέλευσης. Η σύγκληση της γίνεται είτε από την ίδια τη Διοικούσα Επιτροπή για οποιονδήποτε λόγο είτε κατόπιν αιτήματος 1/3 των μελών της ΚοινΣΕπ. Αν αρνηθεί η Διοικούσα Επιτροπή ή δεν διενεργήσει τη σύγκληση εντός εύλογου χρόνου, τότε τα μέλη αυτοδικαίως αποκτούν το δικαίωμα να συγκαλέσουν τη Γενική Συνέλευση. Σημειώνεται βέβαια ότι το δικαίωμα αυτό δεν πρέπει να ασκείται καταχρηστικά από τα μέλη στα πλαίσια του άρθρου 281 ΑΚ. Επίσης, η σύγκληση της Γενικής Συνέλευσης είτε γίνεται από τη Διοικούσα Επιτροπή είτε γίνεται από τα μέλη, πρέπει να ακολουθεί την ορθή διαδικασία σύγκλησης της Γενικής Συνέλευσης κατά τα οριζόμενα στις διατάξεις περί αστικών συνεταιρισμών. Αυτό άλλωστε προκύπτει και από την αναφορά του Ν. 1667/1986 στην δεύτερη παράγραφο της διάταξης περί των λόγων προσβολής μιας απόφασης της Γενικής Συνέλευσης. Οι παράνομες αποφάσεις είναι εξαρχής άκυρες και όχι ακυρώσιμες όπως οι αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής.

Στο **άρθρο 6** εισάγονται ρυθμίσεις για τη Διοικούσα Επιτροπή, η οποία αντιστοιχεί στο διοικητικό συμβούλιο των αστικών συνεταιρισμών. Ο ελάχιστος αριθμός των μελών της είναι τρία και όχι πέντε όπως στους αστικούς συνεταιρισμούς καθώς το σχήμα των ΚοινΣΕπ αναμένεται να αποτελείται από λιγότερα μέλη. Επίσης οι ΚοινΣΕπ απαλλάσσονται από τις υποχρεώσεις που εισάγονται εκ του Ν. 3867/2010. Οι δύο αυτές αποκλίσεις ευνοούν τη λειτουργία της διοίκησης στην ΚοινΣΕπ με ολιγομελή σχήματα. Η σύγκληση της Διοικούσας Επιτροπής γίνεται από τον Πρόεδρο ή και από τα άλλα μέλη.

Στο **άρθρο 7** προβλέπεται ο τρόπος διανομής των κερδών. Τα κέρδη διατίθενται κατά ποσοστό 5% για το σχηματισμό αποθεματικού, για την αύξηση της φερεγγυότητάς της έναντι των τρίτων. Επίσης τα κέρδη διατίθενται κατά ποσοστό έως 35% στους εργαζόμενους της ΚοινΣΕπ.

Στο **άρθρο 8** προβλέπεται ότι οι οικονομικές πηγές της ΚοινΣΕπ μπορεί να είναι οι μερίδες των μελών της, δωρεές τρίτων, έσοδα από την αξιοποίηση της περιουσίας της, έσοδα από την επιχειρηματική δραστηριότητα της, κεφάλαια από Φορείς και Οργανισμούς του Δημοσίου ή ευρύτερου Δημόσιου Τομέα, κάθε άλλο έσοδο από την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων της Κοιν.Σ.Επ. σύμφωνα με το καταστατικό της.

Στο **άρθρο 9** ρυθμίζεται η πρόσβαση των ΚΟΙΝΣΕΠ και των ΚΟΙΣΠΕ στο Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας. Σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 1 περ. γ του Ν. 3912/2011 το παραπάνω Ταμείο σκοπό έχει πέραν των άλλων και την προώθηση της κοινωνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας και ειδικότερα την διευκόλυνση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση επιχειρήσεων ή άλλων οργανισμών που δραστηριοποιούνται στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας. Στο ίδιο πλαίσιο, ο ίδιος νόμος προβλέπει την πρόσβαση στη χρηματοδότηση για την προώθηση της επιχειρηματικότητας και της απασχόλησης, στο πλαίσιο της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. Οι ΚΟΙΝΣΕΠ, οι ΚΟΙΣΠΕ που εγγράφονται στο Μητρώο έχουν πρόσβαση σε χρηματοδοτικά εργαλεία όπως το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης και τον Αναπτυξιακό Νόμο.

Στο **άρθρο 10** εισάγονται συγκεκριμένα οικονομικά κίνητρα και μέτρα στήριξης για τους εργαζόμενους της ΚοινΣΕπ αλλά και τα μέλη αυτής. Ο σκοπός είναι η αντιμετώπιση της ανεργίας, η δημιουργία θέσεων εργασίας και η ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας. Επίσης σκοπός είναι η αποφυγή φορολογικής αντιμετώπισης των ΚοινΣΕπ ως φορέων καθαρά επιχειρηματικής και κερδοσκοπικής δραστηριότητας, καθώς αυτό δε συνάδει με την πραγματική τους υπόσταση. Η ΚοινΣΕπ δεν αποσκοπεί στην επιδίωξη κέρδους, αλλά στην κοινωνική συνεισφορά, στην κοινωνική αλληλεγγύη και στο κοινωνικό συμφέρον. Οι εργαζόμενοι σε μια ΚοινΣΕπ συμβάλλουν καθοριστικά στην επιδίωξη των κοινωνικών στόχων της και υπό αυτό το πρίσμα δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως κλασσικού τύπου επιχειρηματίες. Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την ανάγκη ενίσχυσης αυτού του θεσμού, συμβάλλουν στην φορολογική ελάφρυνση που προβλέπεται στο σχετικό άρθρο.

Στο **άρθρο 11** καθορίζεται η εποπτική αρμοδιότητα των υπαλλήλων του Μητρώου επί των ΚοινΣΕπ. Σε αυτά τα πλαίσια προβλέπονται οι ελεγκτικές αρμοδιότητες των υπαλλήλων του Μητρώου. Οι αρμόδιοι υπάλληλοι δύνανται να διενεργούν ελέγχους αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αίτησης και καταγγελίας ενδιαφερόμενου προσώπου ή κατόπιν σχετικής ενημέρωσης από τη Γενική Γραμματεία Καταναλωτή περί σχετικής καταγγελίας. Αν από τον έλεγχο προκύψει παράβαση των διατάξεων του παρόντος, επιβάλλεται αντίστοιχο πρόστιμο στις ΚοινΣΕπ. Η διάταξη αυτή τίθεται υπό την επιφύλαξη σωρευτικής εφαρμογής άλλων διατάξεων που επιβάλουν σχετική κύρωση αστικής, ποινικής ή διοικητικής φύσης.

Στο **άρθρο 12** προβλέπεται η δυνατότητα δημιουργίας δικτύων συνεργασίας από τις ΚοινΣΕπ. Αυτά τα δίκτυα δεν έχουν διακριτή νομική προσωπικότητα. Το ίδιο ισχύει και για τη σύσταση ενώσεων ή κοινοπραξιών, εκτός αν αυτές συσταθούν με βάση κάποιο συγκεκριμένο μόρφωμα νομικού προσώπου και αποκτήσουν με αυτόν τον τρόπο νομική προσωπικότητα.

Στο **άρθρο 13** προβλέπεται η λύση και εκκαθάριση των ΚοινΣΕπ, η οποία διενεργείται με βάση τις εκάστοτε διατάξεις των άρθρων 11 και 12 Ν. 1667/1986. Προς διευκόλυνση της διαδικασίας εκκαθάρισης ενσωματώνονται αρκετές απόψεις της νομολογίας σχετικής με την εκκαθάριση νομικών προσώπων. Σε αυτό το πλαίσιο προβλέπεται, ότι αν δεν υπάρχει ενεργητικό, οι εκκαθαριστές προβαίνουν σε αποπεράτωση της εκκαθάρισης, ακόμα και αν απομένουν ανεξόφλητες απαιτήσεις τρίτων. Ωστόσο, αν προκύψει σε οποιοδήποτε χρόνο ότι υπάρχει ενεργητικό της ΚοινΣΕπ., αυτοδικαίως αναβιώνει η ΚοινΣΕπ. Επιπλέον είδος κύρωσης εισάγεται με το άρθρο 11 καθώς ορίζεται ως λόγος λύσης και διαγραφής από το Μητρώο η παράβαση των διατάξεων του παρόντος. Μετά την ολοκλήρωση της εκκαθάρισης η ΚοινΣΕπ. διαγράφεται αυτοδικαίως από το Μητρώο ενώ η άρνηση των αρμοδίων υπαλλήλων αντιμετωπίζεται με εφαρμογή του άρθρου 791 ΚΠολΔ.

Στο **άρθρο 14** ρυθμίζονται τα ζητήματα περί του Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας, το οποίο αποτελείται από δύο επί μέρους μητρώα: α) το Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στο οποίο εγγράφονται υποχρεωτικά και πιστοποιούνται οι θεσμοθετημένες κοινωνικές επιχειρήσεις, δηλαδή οι ΚοιΣΠΕ και οι

Κοιν.Σ.Επ. κατόπιν σχετικής αίτησης, β) το Ειδικό Μητρώο άλλων Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας, στο οποίο εγγράφονται προαιρετικά και υπό προϋποθέσεις, υφιστάμενες νομικές μορφές οργανώσεων κοινωνικής οικονομίας, οι οποίες δύνανται να έχουν πρόσβαση σε χρηματοδότηση από το Επιχειρηματικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης και να εντάσσονται στο ν. 3908/2011. Το Μητρώο τηρείται σε ηλεκτρονική μορφή, παρέχοντας ευκολότερη πρόσβαση των πολιτών σε αυτό αλλά και διευκολύνοντας την τήρηση και λειτουργία του από τους αρμόδιους υπαλλήλους. Στα πλαίσια της χρηστής διοίκησης αλλά και της διαφάνειας, κάθε ενδιαφερόμενος που έχει σχετικό έννομο συμφέρον μπορεί ατελώς να έχει πρόσβαση στο συγκεκριμένο Μητρώο.

Στο **άρθρο 15** ορίζεται ο συντονιστικός φορέας πολιτικών ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας που είναι η Ειδική Υπηρεσία για την Ενσωμάτωση των Αρχών της EQUAL και για τη διαχείριση δράσεων του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, η οποία μετονομάζεται σε Ειδική Υπηρεσία για την Κοινωνική Ένταξη και την Κοινωνική Οικονομία. Η Υπηρεσία έχει μεγάλη εμπειρία σε θέματα εφαρμογής και παρακολούθησης δράσεων Κοινωνικής Οικονομίας.

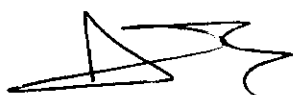
Στο **άρθρο 16** εισάγεται ρύθμιση για τις Δημόσιες Συμβάσεις Κοινωνικής Αναφοράς. Προσδιορίζεται ότι Δημόσιες Συμβάσεις Κοινωνικής Αναφοράς θεωρούνται αυτές που για τη σύναψη τους οι αναθέτουσες αρχές προβλέπουν βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων τη συμμετοχή φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας στην εκτέλεση τους. Πρόκειται για ουσιώδες μέτρο στήριξης των φορέων κοινωνικής οικονομίας και του έργου τους. Τα κριτήρια θα εξειδικευτούν από τη διυπουργική επιτροπή που θα συσταθεί βάσει του άρθρου αυτού. Δεν εισάγεται απόκλιση από τις γενικές αρχές του διοικητικού, ευρωπαϊκού δικαίου και του δικαίου του ανταγωνισμού, αλλά θα διαμορφωθούν κριτήρια βάσει των οποίων θα επιλέγονται φορείς που παρέχουν συλλογικό και κοινωνικό έργο.

Στο **άρθρο 17** καθορίζονται οι κανονιστικές πράξεις των αρμοδίων Υπουργών προκειμένου να οριστούν και να εξειδικευτούν επί μέρους ζητήματα τεχνικού και λεπτομερειακού χαρακτήρα.

Αθήνα, 4 Αυγούστου 2011

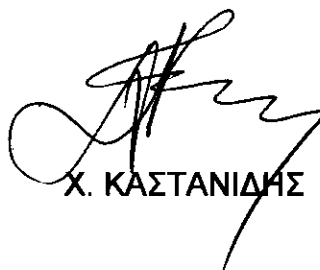
ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ

**ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ
ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ
ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ**

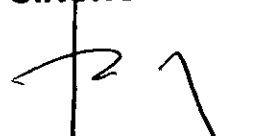
Δ. ΡΕΠΠΑΣ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ

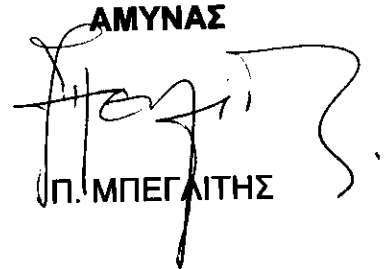

Χ. ΚΑΣΤΑΝΙΔΗΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

ΕΥ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

**ΕΘΝΙΚΗΣ
ΑΜΥΝΑΣ**

Π. ΜΠΕΓΑΙΤΗΣ

**ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ,
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ
ΝΑΥΤΙΛΙΑΣ**

Μ. ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗΣ

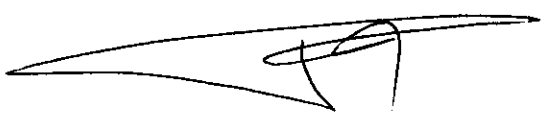
**ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

Α. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ

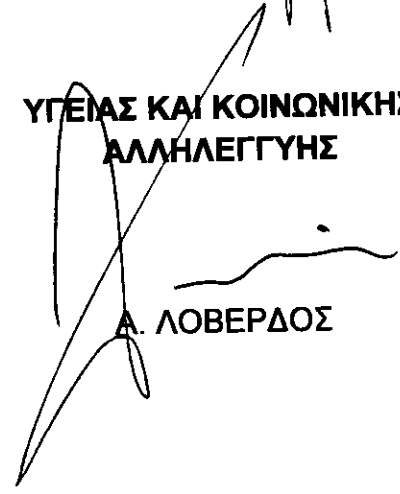
**ΥΠΟΔΟΜΩΝ, ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΚΤΥΩΝ**

Ι. ΡΑΓΚΟΥΣΗΣ

**ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ**

Γ. ΚΟΥΤΡΟΥΜΑΝΗΣ

**ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ**

Α. ΛΟΒΕΡΔΟΣ

**ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ, ΔΙΑΦΑΝΕΙΑΣ ΚΑΙ
ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ**

Μ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ